

EDUARD GRUBER ȘI DESTINELE EMINESCIENE

NICOLAE GEORGESCU

Eduard Gruber and the Eminescian destinies. The following article outlines the profile of a less familiar figure in the proximity of Eminescu. Bachelor of Arts and genuinely concerned with experimental psychology, having literary ambitions and socialist sympathies, being in a close relationship with Eminescu and Creangă in the late period of their lives, Veronica Micle's son-in-law, Eduard Gruber might be of interest today for the history of literature as well as for the history of psychology.

Key words: Mihai Eminescu, Ion Creangă, experimental psychology, synesthesia

Ascuns, oarecum, în lumea mărunță a intelectualității ieșene din ultima parte a secolului al XIX-lea, Eduard Gruber (1862–1896) se ascunde din nou, când îl privim mai de aproape, acolo unde-i este, poate, chiar locul: între două mituri, sau tradiții orale, sau șabloane mentale – cum vrem să le numim –, dar ambele la fel de cețoase: cel care privește lumea lui Eminescu și cel care are în vedere începuturile psihologiei experimentale ca știință. De lumea lui Eminescu îl lega, până acum, căsătoria cu Virginia, fata mai mare a Veronicăi Micle – dar, mai ales, repetarea destinului poetului: între 1894 și 1896 el a trăit cu mințile rătăcite, ca și modelul de destin care, desigur, tocmai de aceea l-a și acaparat. Multă lume din jurul lui Eminescu rămâne în amintirea colectivă înșigilată cu acest destin al poetului, și când vorbim despre cutare sau cutare dintre apropiații săi se impune de la sine comparația. Astfel, Ion Creangă a murit, „ca și Eminescu”, în 1889, ultima zi din an. La fel, Veronica Micle și Harieta, sora poetului. „Ca și Eminescu”, Eduard Gruber a murit cu mințile întunecate; „ca și Veronica Micle”, fiica ei Virginia a avut mult de tras însoțindu-și soțul pe un drum imposibil al însănătoșirii. Este ca o „marcă de familie spirituală”, tradiția sau mitul vrând a uni prin câteva trăsături comune persoanele din jurul poetului – și lucrând, în compensație, la ștergerea apăsată a informației certe, documentare, poate chiar de teamă ca aceasta să nu strice povestea, asemănările. Astfel, totul rămâne în contururi mișcate, se estompează. Iar punctul de vârf al acestor tendințe seculare îl reprezintă, desigur, întărirea convingerii colective că modelul este cel adevărat. Aceste mituri, povești, legături întăresc impresia că Eminescu a fost într-adevăr cel care se reverberează în ele. Dacă, de pildă, Nerva Hodoș, primul editor al poeziilor postume eminesciene, a murit nebun după ce a descâlcit scrisul manuscriselor eminesciene, este tot pentru a completa și valida destinul poetului. Iar colegul și colaboratorul său, Ilarie Chendi, s-a aruncat în gol de la etajul spitalului Mărcuța – gestul său continuând alte „flori” din covorul destinului. Dacă, iarăși luând un caz la întâmplare, dar de

data aceasta din „proza vieții” de poet, Artur Enășescu, autorul câtorva romanețe ce nu se uită, și-a târât boala și sărăcia câteva decenii în văzul lumii, este pentru a ne aduce aminte cei câțiva ani „indecenți” ai lui Eminescu, Artur Enășescu devenind un fel de „Oedip viu” care-și plimbă orbirea-de-sine prin lume ca să se vadă tipul său de existență, supus plenar celei mai reluate maxime eminesciene din perioada interbelică: „Poezie – sărăcie”. Se poate spune, concludiv, că ceea ce s-a numit îndeobște „mal du siècle” pentru Europa – mai ales pentru Franța – a devenit, pentru noi, „răul de Eminescu”, adică spaima de boli intelectualiste.

În acest covor de destine paralele în absolutul tradiției, Eduard Gruber nu este decât o virgulă, o mică derivație a itelor într-un adaos armonios al formelor. El nu este „uitat pe nedrept” – cum nu fără reacție constată dl Al. Husar –, ci oarecum din neglijență, de către istoricii psihologiei ca știință, și desigur din pudoarea față de mit, de către eminescologie; puținătatea operei și prea stricta ei încorsetare în epocă vin să îngroașe stratul uitării. De valoare sau non-valoare nu poate fi vorba în acea singură carte de literatură a sa, atât de subțirică în fond, făcută în grabă după o conferință publică. Este un moment de istorie literară și trebuie tratat ca atare în contextul finalului secolului al XIX-lea, cu tendințele sale de a lega literatura și arta de știință. Sau, altfel judecat – de data aceasta dinspre covorul amintitelor destine întreșute –, este un moment din viața operei lui Eminescu, o așchie de care trebuie să ținem cont a eminescologiei simbolice. Nu textul ca atare ne va interesa în mod deosebit, așadar, ci contextul.

Conferința lui Eduard Gruber „Stil și gândire” apare tipărită în 1888, în timpul vieții poetului, fiind rostită și apoi scrisă de un apropiat al său. Documente de ultim moment atestă că în 1888 Eduard Gruber era mai apropiat decât s-ar fi crezut de poet. Dl Marcel-Dumitru Ciucă, director la Arhivele Statului din București, a publicat în 2002 *Documentar Eminescu. Profesor la Școala Comercială din Iași (1884–1885)*, în „Semnele timpului”, nr. 3–5, pp. I–XXX, cu actele existente în arhive din care rezultă că Eduard Gruber este acela care-l suplinește pe poet în funcția de profesor... suplinitor de geografie. Eminescu obține suplinirea, este confirmat prin decret ministerial, dar se îmbolnăvește (își rupe piciorul) și solicită, la rândul său, să fie supliniți – indicând numele unui student în anul III la litere, Simeon Crainic, dar directorul Școlii Comerciale îl alege pe Eduard Gruber, licențiat în litere. Nu știm cine va fi fost acest Simeon Crainic, dar prenumele este ardelenesc – și pentru simpla stârnire a curiozității notăm că din lumea lui Ștefan Micle face parte și un Gheorghe Crainic, martor la căsătoria civilă a lui cu Veronica, la Cluj, în 7 august 1864. Poetul se orientase, probabil, către cineva cunoscut prin prieteni – nu avea cum să știe că destinul lucrează în favoarea viitorului ginere al prietenei sale. Biograful lui Eduard Gruber, Artur Gorovei, explică mai pe larg: „A făcut literele la Universitatea din Iași, unde a luat licența în 1884, prezentând ca teză un studiu asupra elementelor latine în românește în comparație cu celelalte limbi romanice. Filologia, însă, nu era nici atunci o carieră la noi. Ar fi trebuit să se ducă profesor la vreun gimnaziu din provincie, ceea ce l-ar fi înmormântat chiar de la începutul vieții, și atunci a fost nevoit să se mulțumească și cu o catedră de geografie la Școala Comercială din Iași”. În realitate, directorul

școlii a preferat, în locul unui student în anul III la filologie, un absolvent, și astfel a rămas toată lumea mulțumită, tânărul profesor începând însă cu o convenție. Lună de lună se repetă adresele pentru menținerea acestei convenții – până la încheierea anului 1885, după care aflăm că Gruber devine titularul postului. Pe perioada suplinirii, începând cu noiembrie 1884 și până în august 1885, statele de plată sunt semnate de către poet, pentru suma de 252 lei lunar (din care plătește 10% rețineri pentru Casa Pensiilor, 26 lei, și taxa de 3% pentru Stat, 11 lei), pe chitanța cu nr. 45/85 ridicând efectiv suma de 215 lei. Eduard Gruber nu apare pe statul de plată, iar din adresa din 13 aprilie 1885 a Direcției agriculturii din Ministerul Agriculturii (de care ținea Școala Comercială din Iași), prin care se confirmă situația, desprindem această informație: „...a aprobat suplinirea dl profesor suplinitor M. Eminescu, prin dl Gruber, până la finele anului. În statele de lefi însă se va urma întocmai ca până acum.” Poetul semna, așadar, și primea banii – plătindu-și din leafă suplinitorul. Este același procedeu prin care Ion Creangă a lăsat câțiva ani buni să fie supliniți la catedră, dând o parte din leafă suplinitorului. În cazul de față, Eminescu are poziție fixă în stat, își achită dările cu chitanță fixă, este numit în mod oficial pe postul vacant – cel care-i ține locul trebuie să aibă doar agreementul conducerii școlii, relațiile financiare dintre ei privindu-i exclusiv.

Pentru că Eduard Gruber se întâmplă a fi un accident în mitul lui Eminescu, o scurtă recapitulare contextuală se cere. Poetul vine însănătoșit de la Viena în martie 1884, trece în grabă prin București și se fixează la Iași, unde prietenii (și cei junimiști) se ocupă de situația lui. În septembrie 1884 este numit, prin decret regal și decizie ministerială (semnată de Grigore Tocilescu), în funcția de subbibliotecar la Biblioteca Universitară din Iași (acolo unde fusese director în anii '70, sub guvern conservator), cu o leafă aproximată la 200 lei (vezi Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 732). În octombrie, el obține și acest al doilea serviciu, cu cei circa 400 lei pe lună putând viețui decent în Iași (la „Timpul”, în 1882, avea același salariu de 400 lei pe lună). Titu Maiorescu îi scrisese surorii sale Emilia Humpel, la 6/18 aprilie 1884, că va vorbi cu Ministrul Cultelor ca Eminescu să fie angajat la bibliotecă „*pro forma*” – pentru un salariu de 285 lei pe care urmează să-i strângă, prin cotizații proprii, junimiștii („*Eminescu's 285 francs monatlich, aber zahlet wir ihm aus*”, scrisoare în limba germană, vezi Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 272) – dar poetul își ia slujba în serios și va lucra efectiv la bibliotecă – excepție făcând lunile noiembrie–decembrie 1884, când este internat la spitalul Sf. Spiridon pentru piciorul rupt.

Sunt foarte multe înțelegeri și convenții în această perioadă. Se prea poate ca el să nu fi stat efectiv în spital, cum afirmă într-o adresă din 30 noiembrie 1884 directorul bibliotecii, I. Caragiani: „subbibliotecarul fiind bolnav în spitalul Sf. Spiridon, unde după prescrierea doctorilor e constrâns să stea cel puțin până la anul nou...” (vezi Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 732). Dl Marcel-Dumitru Ciucă publică certificatul pe care poetul îl prezentase celeilalte instituții, Școlii Comerciale, și unde s-a păstrat: „Subsemnatul, Doctor în Medicină, Medic Primar al Secțiunii Chirurgice, certifică că dl M. Eminescu suferă de o fractură maleolară și pentru a cărei vindecare are necesitate de un timp de 2 luni de zile. Medic primar: Dr

Sculy” – dar editorul observă neconcordanța: cererea prin care vrea să fie suplinit este din 30 octombrie, iar certificatul este din 12 noiembrie. Fiind vorba de o diferență de 12 zile, aici nu e neconcordanță, ci exact diferența dintre cele două calendare, cel local, românesc – și cel european: Eminescu semnează cererea pe 30 octombrie și atașează la ea certificatul medical dat în aceeași zi, dar datat european, 12 noiembrie. La bibliotecă, primul său loc de muncă, se pare că nu dă explicații, iar directorul ia atitudine abia la 30 noiembrie, fiind probabil informat doar verbal, pentru că certificatul de mai sus se găsește la Școala Comercială, și e puțin probabil ca Eminescu să fi făcut o copie după el: repetăm, poetul își permitea oarecare lejeritate față de clădirea cărților, unde era multă dezordine moștenită mai dinainte – și unde el fusese totuși, cu zece ani în urmă, director. În același timp, era foarte grijuliu cu cel de-al doilea serviciu – teama de a-l pierde indicând, desigur, necesitatea lui, și pentru completarea veniturilor, dar și ca rezervă față de șicanele lui I. Caragiani, care până la urmă, în 1886, tot se va descotorosi de el.

Știrea că și-a fracturat piciorul apare în „Familia” la 21 oct./ 2 nov. – deci au trecut 9 zile până ce medicul a emis certificatul. Pus să funcționeze între exactități (condică, semnături de prezență, state de plată etc.), poetul se descurcă cam greu – dar probabil că și-a vindecat piciorul acasă, nu neapărat la spital.

Important este că el redevine activ, iar junimiștii trebuie să accepte în principiu că s-a însănătoșit și poate să aibă o funcție publică – ei dorind însă a-l ține neapărat departe de București. Comentariul extrem de precaut al dlui D. Vatamaniuc la actele privind numirea ca subbibliotecar: „Contemporanii lui Eminescu considerau că poetul își revenise din boală și i se puteau încredința funcții publice” (Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 802) trebuie înțeles în contextul rigorilor speciale ale unei ediții academice, pozitivistă până în vârful unghiilor, la 1989. Editorii nu cunoșteau, apoi, petiția lui B.P. Hașdeu din octombrie 1884 către același Ministru al Cultelor, prin care ruga să fie angajat la Arhivele Statului din Iași pe un post rămas vacant „d. Mihai Eminescu, foarte cunoscut nu numai ca scriitor, dar posedând, totodată, după cum a avut subscrisul ocaziunea de a constata însuși, cunoștințe serioase de istorie și paleografie română”, document aflat în Arhivele Statului din București, descoperit și publicat pentru prima dată în revista „Academica”, în iulie 1992, de dna Lucia Berdan. Mai multă lume se interesa, așadar, de un serviciu pentru Eminescu – și chiar în octombrie 1884 el îl obține, iată, pe al doilea, cel de profesor la Școala Comercială. De altfel, el însuși explică împrejurările, într-o scrisoare, cunoscută încă din 1908, către Al. Chibici-Râmneanu, din care trebuie să cităm: „Am mai încăput – fără voie – într-o belea greu de descurcat. Fiind vacante mai multe catedre la școala comercială, cerusem suplinirea istoriei. Dar catedra aceasta dându-se altuia, m-a însărcinat pe mine cu geografia și statistica, cu un program foarte încărcat, obiect care are inconvenientul că nici cărți nu există pentru studierea lui, iar el însuși consistă dintr-un dicționar de mii de nume proprii și de cifre statistice. Cât despre onorata bibliotecă, e atât de încurcată și îngrămădită, încât ar trebui un an sau doi pentru a introduce orânduiala în acest haos ereditar...” (publicată de G.T. Kirileanu în „Convorbiri literare”, 11 noiembrie 1906, reluată de A.C. Cuza în ediția sa: M. Eminescu, *Opere complete*, 1914; scrisoarea este destul de bine difuzată și cunoscută; în Mihai

Eminescu, *Opere*, vol. XVI, ea se găsește la p. 202). Înțelegem de aici că poetul „cerea”, deci se interesa de ce e liber pentru el, căuta acest al doilea serviciu.

Aceasta este prima legătură atestată documentar cu numele lui Gruber. Tânărul licențiat în litere era, ca marea majoritate a intelectualilor ieșeni, vizitat de ideile socialiste și cucerit de „Contimporanul”, care ieșea la Iași (de unde „Convorbirile literare” vor pleca la București pe 1 aprilie 1885 – și pentru a face loc revistei lui Gherea și Nădejde, dar și pentru a se depărta de Eminescu, și pentru a-și urma directorul, pe Iacob Negruzzi, devenit parlamentar în Capitală; este un complex larg al acestei mutări, urmată de mutările altor reviste și ziare – dintre care importantă va fi cea a „Luptei” lui G. Panu și C. Mille, din anul următor). La Iași, iar apoi la Botoșani, Eminescu rămâne într-un mediu socialist – de care tradiția vrea cu orice preț să-l lege. Cert este că primele comentarii aplicate ale operei sale, mai ales ale poeziei, vin din partea socialiștilor ieșeni – dar la fel de cert rămâne că poetul nu publică în revistele acestora, nu ține conferințe publice organizate de ei. I se vor publica în „Contimporanul” poezii – dar numai preluate din „Convorbiri literare” sau din ediția princeps. Nu este vorba neapărat de o incompatibilitate în idei; mai degrabă se poate vorbi de o incompatibilitate cu persoanele: C. Mille și V.G. Morțun i-au fost elevi lui Eminescu în 1874 și nu s-a înțeles cu ei (au provocat o grevă școlărească în 1874, cu „scenarizarea” poemului *Împărat și proletar*, abia publicat în „Convorbiri literare”, treabă pentru care, în loc să le fie scos profesorul de germană, au fost chiar ei exmatriculați din școală, trebuind să-și continue studiile în Franța și Belgia, unde s-au îndoctinat metodic cu ideile socialiste). Socialiștii ieșeni vor fi însă cei care popularizează, începând cu 1887, cazul Eminescu, organizând chete publice pentru poet, demonstrând, pe seama sa, că societatea burgheză nu-și protejează geniile etc. Iar toate aceste demonstrații s-au făcut cu tăierea în două a operei lui Eminescu – și aruncarea la coș, ca netrebuitoare, a ziaristicii.

În general, memorialiștii epocii sunt extrem de indulgenți cu socialismul juvenil ieșean, considerându-l fie o curiozitate, fie o formă de acordare a sufletului la Europa occidentală, oricum, o manifestare a vârstei și prea puțin mai mult decât atât. Artur Gorovei, un martor bun, dar uitat al epocii, vorbește despre socialismul ieșean¹ când povestește, în 1930, împrejurările în care s-au ridicat manuscrisele lui Ion Creangă, în prezența fiului său, căpitanul Creangă, și s-au dat spre păstrare (pentru tipărire) comitetului format din A.D. Xenopol, Grig. I. Alexandrescu și Gruber însuși. Redăm mai pe larg, pentru savoarea informației (vom afla, între altele, că fiul lui Creangă a fost și spion român în Austria, că junimiștii erau foarte zgârciți, chiar vicleni, când era vorba să dea bani):

„În seara zilei de 5 ianuarie /1890/ s-a ținut întrunirea în restaurantul otelului Traian. După oarecare discuții, s-a luat o hotărâre care, de fapt,

---

¹ Putem apela și la considerațiile dlui Gavril Istrate, elevul lui Ibrăileanu, care dezvoltă această temă în *Studii eminesciene*, Iași, Editura Junimea, 1987, pp. 214–219, sau la sursele sale, I.N. Roman ori V.G. Morțun: în mare, impresiile sunt cam aceleași – dar textul nostru ne păstrează în imediata vecinătate a evenimentelor care urmează.

se cunoștea de mai nainte: s-a ales o comisiune compusă din A.D. Xenopol, Gruber și Grig. Alexandrescu, care să se ocupe cu editarea scrierilor lui Creangă. La întrunirea aceasta nu a venit nimeni de la Junimea, deși toți au fost invitați. După ce mulțimea s-a împrăștiat, și au rămas numai vreo 16 din cei care ne înțelegeam mai bine, ne-am așezat în jurul unei mese, în fruntea căreia zâmbea iubitul nostru profesor Xenopol, și am râs și am ridicat toasturi.

După plecarea lui Xenopol, căpitanul Creangă se adresează lui Gruber și-i cere să răspundă, scurt și cuprinzător, dacă în adevăr este socialist. Căpitanul începuse a regreta mărinimia din perioada entuziasmului și căuta o pricină ca să nu mai dea cei trei mii de lei pentru revistă. Planul lui însă nu a izbutit. D-nul A. Bădărău, rămas printre noi, a vorbit frumos și a demonstrat căpitanului că în Iași există o mână de tineri, pe care-i întâlnești oriunde e vorba a se face un lucru bun. Dacă vrei știință și literatură dai de acești oameni; în politică, ei țin un stindard curat și demn; și dacă vei cerceta mai de aproape vei vedea că toți aceștia, care alcătuiesc inteligența Iașului, toți sunt mai mult sau mai puțin socialiști. Și să nu-și închipuiască cineva că acești oameni, când se vor apuca să scrie literatură, nu vor face să reiasă, chiar inconștient, ideile lor, în rândurile ce vor scrie.

A doua zi a căutat să-mi explice tânărul Creangă atitudinea lui din ajun. El e junimist, mi-a spus, fiindcă are protector pe Petre Carp, care l-a trimes la Viena, ca spion, cu o sută de lei pe zi. E junimist în politică, nu însă și în literatură, din pricină că există o răceală pronunțată între tatăl său și d-nii Maiorescu și Iacob Negruzzi. În seara întrunirii, căpitanul primise o scrisoare de la d-l Missir, în care acesta îl sfătuia să dea la Junimea ceea ce a rămas literatură de la Creangă; Junimea să-i editeze scrierile, publicându-se mai întâi în «Convorbiri literare» partea inedită din «Amintiri». Creangă i-ar fi refuzat ceremonios, pentru următoarea pricină: d. Petre Missir i-ar fi spus că n-a știut despre moartea lui Creangă decât după înmormântare, pe când el avea dovezi că d-nii Missir și Volenti, cu o zi înainte de înmormântare, târguiseră o coroană, pe care nu au cumpărat-o părându-li-se prea scumpă.

În urma acestor discuții, destul de aprinse, cu Gruber și Grig. Alexandrescu, tânărul Creangă a făcut contractul cu Xenopol, prin care dădea cei nouă mii de lei, și peste două zile am însoțit pe prietenii mei care au ridicat din bojdeuca lui Ion Creangă manuscrisele câte s-au mai găsit.” (Artur Gorovei, *Alte vremuri: amintiri literare*, Fălticeni, Tipografia și librăria „J. Bendit”, 1930, pp. 65–67)

Notăm că A. Bădărău era un fruntaș politic al Iașilor cu bună credibilitate; el explică socialismul ca stare de spirit, ca preocupare a „oamenilor de bine”, cum s-ar zice astăzi, convingându-l pe vajnicul spion carpist să dea cele trei mii de lei pentru o revistă și cele nouă mii pentru editarea operelor tatălui său. Acceptând seriozitatea acestor tineri, nu ne rămâne decât să dăm vina pe destin pentru faptul că manuscri-

sele lui Creangă s-au pierdut totuși, în afară de cunoscuta ediție a lui Grig. I. Alexandrescu nemaigăsindu-se ceva nou. Tradiția insistă că aceste manuscrise ar fi fost reținute de Gruber și, după moartea sa, ar fi fost vândute ca hârtie netrebuitoare de către soția lui, Virginia Gruber. Greu de crezut, greu de infirmat. Rămâne cert faptul că Eduard Gruber a avut în mână și a răsfoit aceste manuscrise. El a avut acces, de altfel, și la manuscrisele lui Eminescu – și anume, la scrisorile poetului către Veronica Micle –, pentru că în „Arhiva”, revista lui A.D. Xenopol, publică o asemenea scrisoare în numărul din octombrie 1890, anul în care suntem cu preluarea arhivei lui Creangă. De data aceasta, fapta sa are o pronunțată tentă politică, poate chiar socialistă, pentru că face un colaj din mai multe scrisori eminesciene cu scopul limpede de a demonstra cât de grea era munca de ziarist pentru bietul poet (tema este de sorginte socialistă). Abia recent, în anul 2000, publicându-se corespondența inedită dintre Eminescu și Veronica Micle, s-a identificat și adresantul nenumit de Gruber al acestei scrisori fragmentate cu puncte de suspensie, și de unde sunt fragmentele. Reluăm, pentru că este interesantă și selecția lui Eduard Gruber, dar și decupajele sale.

Primul fragment este dintr-o scrisoare din 12 august 1882: „*Draga mea copilă* – tu trebuie să-ți închipuiești astăzi sub figura mea un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav /,/ care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca-ntr-un cerc vicios în cercul acesta care, cu toate acestea, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. *Quelle vie, mon Dieu, quelle vie!* Înțeleg ca, cu vremea, un om să se înreutățească, cum m-am înreutățit eu și n-am decât o singură zare de lumină în viața mea – afară de tine. În privazul negru-al vieții o icoană de lumină”. Anul este scris cu creionul în manuscris, probabil de către Veronica Micle (vezi *Dulcea mea doamnă / Eminul meu iubit. Corespondență inedită Mihai Eminescu–Veronica Micle*, scrisori din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea, ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Christina Zarifopol-Illias, Iași, Polirom, 2000, p. 342; am întregit numai virgula, pe care o pune și primul editor și o păstrează, de asemenea, și ediția academică, vezi Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 195). Eduard Gruber elimină cuvintele subliniate de noi – și, dacă în privința incipitului este firesc, pentru că nu vrea să se știe cui i-a scris poetul, finalul trebuia păstrat. Cam greu de înțeles, textul spune totuși, la o reluare insistentă a lecturii, că poetul are o singură zare de lumină în viață, acest cerc vicios, dar „adevărat”, în care se învârte, și asta îl macină, îi înrăutățește sănătatea. Se exprimă încrederea nemăsurată a sa în activitatea de ziarist, care este o muncă sisifică – mereu ridici bolovanul, și el mereu cade. Soluția cealaltă, ieșirea din cerc, înseamnă abandon în favoarea vieții casnice. Asemenea discuții nu serveau însă demonstrației că ziaristica l-a îmbolnăvit pe poet.

Celălalt fragment este extras dintr-o scrisoare datată de poet însuși „Duminica Floriilor” – cu anul, 1882, întregit iarăși de Veronica Micle, dar de data aceasta cu cerneală violetă. Este o scrisoare veselă, plină de lumină, din care se

extrage un pasaj ce-l ținutuește, iarăși, pe poet alături de ziarul său: „Să pot zbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni. Dar mai mult de trei zile n-aș avea, pentru că eu nu am vacanțe, ci trebuie să trag ca catării, greu la vale și greu la deal” (vezi tot acolo, p. 24; editoarea de azi transcrie *vacanță*, când se vede clar *vacanțe*).

Fragmentul al treilea sare, tot pentru a demonstra povara ziaristicii, la o scrisoare din septembrie 1882: „Ei, dac-ai ști cum salahoria asta în care petrec împreună cu boală și mizerie mă apasă și mă fac să devin incapabil de-a voi ceva, *ai înțelege și m-ai ierta*” (*ibidem*, p. 370). Cuvintele subliniate de noi lipsesc, rămânând enunțul în sine. Scrisoarea este datată integral, cu cerneală violetă, de Veronica Micle.

Se ajunge, pentru fragmentul următor, la o scrisoare din februarie 1882, datată tot de Veronica Micle cu aceeași cerneală violetă, din care se citează pe sărite (subliniem pasajele omise): „Folosul meu, după atâta muncă, e că sunt stricat cu toată lumea, și că toată energia, dac-am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s-au dus pe apa Sâmbetei. *Se prea poate ca, de azi pe mâni, toată întreprinderea să înceteze și fiecare să-și vază de treabă*. Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranța în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România decepțiune a urmat la decepțiune și sunt /*mă simt*, n.n./ atât de bătrân, atât de obosit încât /*și*, n.n. / degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva – simt că nu mai pot, mă simt că am secăt moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. *Crede-mă, mica și unica mea Veronicuță*, sunt strivit. Nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc” (*ibidem*, pp. 217–218).

Colajul se încheie cu o frază care a făcut epocă, fiind reluată ca un leitmotiv de toți cei care au discutat „salahoria” lui Eminescu la „Timpul” (și celelalte fragmente au fost destul de des reluate). Redăm contextul, subliniind ce s-a omis, ca să se vadă cum se poate face și rămâne text tragic dintr-o înșiruire de imagini și metafore vesele: „*Dac-aș fi aproape de tine, mi-ai întinde cel puțin vârful piciorului să-l sărut și poate m-ai ierta, dar așa – neavând altă cale de a te face să te înseninezi – decât un condei și o coală de hârtie, desper de a te putea desmânia*. Aștept telegramele Havas ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc. *Căci a suferi atât pentru ce? pentru ca să te nefericesc pe tine, pentru ca și pe tine să te atrag în adâncimea mizeriei mele sufletești; a suferi atât nu este nici drept, nici are vreun scop*.” De data aceasta, scrisoarea este datată de poet: 28 decembrie 1879 (*ibidem*, p. 51) – iar în septembrie același an Eminescu publicase *Rugăciunea unui dac*, din care coboară metafora pietrei de mormânt și dorința de a nu se fi născut. Imaginea scrisului, dacă se leagă de condeiul și foaia de hârtie omise, intră într-un dialog interior cu dilema permanentă a poetului: nu folosește nici de data aceasta „desmânierii” iubitei, pentru că-i separă distanța – ci tot ziarului, care este aici și trebuie să iasă.

Alegerea acestui colaj publicat în 1890 în revista „Arhiva” s-a făcut oarecum întâmplător, autorul urmărind vag dilema lui Eminescu – „cercul vicios al ziaristicii” sau „iubirea casnică” – dar tăindu-i baza, punerea în ecuație, iar apoi căutând expresii

„proletare” precum muncă, salahorie etc. (putea alege și altele, Eminescu se compară chiar cu „uvrierii Apusului” undeva) – rotunjind oarecum mărturisirea de la cei „șase ani” (cât a lucrat poetul la „Timpul” până în 1883) la „opt ani” (unde se include și activitatea de ziarist de la „Curierul de Iași”, din 1876 începând) – dar căutând să fie cât mai convingător prin scoaterea din context a enunțurilor.

În ordinea faptelor, decurge că Eduard Gruber era, în 1890, apropiat de familia Micle, deținătoarea acestor scrisori. El se va logodi cu Virginia Micle, născută în 1868, fata mai mică a Veronicăi) de revelionul 1891; în octombrie publicase colajul de mai sus – în decembrie–ianuarie vine logodna, deci este de presupus că prin Virginia le-a cunoscut. Pachetul editat în anul 2000, „pachetul cu panglică albastră”, cum era cunoscut de către G.T. Kirileanu prin anii '40 ai secolului trecut, este preluat însă de la moștenitorii celeilalte fiice a Veronicăi, Valeria, fata mai mare, născută în 1866. Este de presupus că cele două surori nu-și împărțiseră încă manuscrisele mamei – dar, în același timp, surprinde faptul că toate cele cinci fragmente publicate în 1890 fac parte din același lot, care va apărea abia în 2000. Veronica Micle ținea cu mare grijă aceste scrisori la un loc, le recitea adesea, le datase și ordonase pe ani. Anul 1882, cel puțin, este bine organizat – și tocmai din acest an apăruseră, până la ediția din 2000, foarte puține scrisori eminesciene.

Eduard Gruber preluase arhiva lui Creangă (ce mai rămăsese din ea), frecventa arhiva Veronicăi Micle și, din aceleași amintiri ale lui Artur Gorovei, aflăm că avea o impresionantă arhivă personală formată din răspunsuri la un chestionar pe care-l răspândise printre savanții din lumea germanică în legătură cu preocupările sale de psihologie experimentală. De altfel, scria foarte des scrisori lungi, care se constituie, ele însele, în arhive; cea a lui Artur Gorovei pare impresionantă, de vreme ce el citează din mai mult de 10 scrisori primite de la Eduard Gruber. Este oarecum inexplicabilă uitarea așternută asupra sa, câtă vreme s-a implicat în atâtea evenimente importante și a rămas în amintirea atâtor contemporani prin dialoguri îndelung și insistent întretesute. Artur Gorovei vorbește despre el în dese rânduri, și vom apela la aceste amintiri disperate pentru ca, alături de textul expres pe care i-l dedică, să adunăm un mănunchi de date suficiente înțelegerii personalității lui. De vreme ce ajunge a prelua în păstrare manuscrisele lui Ion Creangă, este de la sine înțeles că avusese legături speciale cu acesta. Într-adevăr, Eduard Gruber este acela care l-a trezit din letargie pe Creangă, în 1888, aducându-l la cercul literar al tinerilor din jurul poetului Neculai Beldiceanu.

Acesta era unul dintre grupurile de intelectuali ce încercau să suplinească fosta „Junime”, mutată la București, dar și să contrabalanseze grupul foarte activ al „Contemporanului”. Cu vorbele lui Artur Gorovei: „Cercul nostru începu a se mări. Și lucru ciudat, mai toți care ne adunasem la Beldiceanu eram dintre cei care aveam legături și cu cei de la Contemporanul. Să fi fost oare toți aceștia «nemulțămiiți», sau societatea noastră, compusă din ceea ce «dincolo» se numea cu dispreț «burghezi», atrăgea mai mult tineretul?” (Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 47).

Ca și la „Junimea”, în acest cerc se citea mai întâi literatura scriitorilor cunoscuți, destul de des a lui Creangă sau Eminescu. Într-o seară:

„Iată însă un mare eveniment. Gruber ne aduce vestea că a desmormântat pe Ion Creangă, uitat în mahalaua Țicăului, și l-a înduplecat să vie în cercul nostru. Seara de 4 mai 1888 a fost, pentru noi, o adevărată sărbătoare. Creangă a venit la întrunirea de la Beldiceanu și ne-a citit o parte inedită din *Amintiri*. A fost un delir, și pentru a nu se strica farmecul sub care ne desfătam, nu s-a mai citit nimic în acea seară. Retras în singurătatea lui, lăsat în părăsire de prietenii de la «Junimea» care nu mai așteptau nimic de la el, Creangă s-ar fi stins în bojdeuca lui, uitat de toți, fără să mai fi simțit emoțiile vieții de odinioară, dacă nu ar fi încercat să-l însuflețească din nou mâna aceasta de tineri care, dacă n-au avut talent și n-au produs nimic temeinic în literatură, au avut cel puțin o dragoste neîntrecută pentru scrisul românesc, un entuziasm nețărmuit pentru un mare scriitor, ca Ion Creangă. În mișcarea intelectuală a unui popor, în avântul spre mai bine, au o influență necontestată și acei indivizi, meniți să rămâie necunoscuți generațiilor viitoare, dar care au contribuit la răspândirea unui curent, la spulberarea unor prejudecăți, fără ca prin ei înșiși să reprezinte vreo valoare ponderabilă. Cupola aurită care scânteiază în razele soarelui nu s-ar răsfața acolo, sus, în vârful clădirii, dacă în zidurile ei nu ar fi cărămizile acestea ascunse privirii tuturora.” (Artur Gorovei, *op. cit.*, pp. 52–53)

Am lăsat să curgă mai mult text – și pentru a aduce omagiul natural, din timpul ei, pentru această generație uitată în anonimat, dar și pentru a se vedea că anonimatul ca atare era înțeles, acceptat și perpetuat. Dacă, așadar, Eduard Gruber a fost uitat, a fost pentru că această uitare s-a anticipat de către apropiații lui, intra în programul acestei construcții colaterale de climat literar. Iașul de sub oblăduirea culturală și ideologică a „Contemporanului” și altor ziare și reviste socialiste nu-l „deranjează” pe Creangă, nici pe Eminescu. În 1888 însă, un cerc literar de tineri anonimi îl trezește din amorțire pe același Creangă, iar Eduard Gruber va ține o conferință despre Eminescu la Ateneul Român din București: două evenimente semnificative, legate și prin aceea că Gruber îl însoțește pe Eminescu la București, dar și prin aceea că în această conferință el vorbește mult și apăsător și despre Creangă și viața lui grea, despre necesitatea unui ajutor din partea statului pentru autorul *Amintirilor*: dorința de simetrie se resimte, tinerii ieșeni vor ca, după ce Eminescu a primit o pensie de la Parlament pentru literatură, exemplul să meargă mai departe.

De altfel, Gruber era sufletul acestui cerc literar, îi organiza pe tineri, le cerea materiale și le organiza pentru o revistă, „Albumul literar”, care stătea mereu să apară, dar nu va apărea, de fapt, niciodată, le dădea coeziune de grup și chiar speranțe. Este vorba de Elena Sevastos, verișoara sa, N. Beldiceanu, Dimitrie Anghel, A.C. Cuza, Artur Stavri, Ema Holban, Grig. I. Alexandrescu, Artur Gorovei etc.; și fiecare în parte se va realiza la nivelul său, fiind în general nume de dicționar literar, nu de istorie literară – dar nici de enciclopedie locală.

Cu totul interesantă rămâne relația lui Eduard Gruber cu Neculai Beldiceanu, poet, arheolog, numismat – așadar, o îmbinare a literaturii cu știința, cum era Gruber însuși. Povestește același Artur Gorovei în *Alte vremuri: amintiri literare*,

carte în care îl găsim pe Gruber aproape la tot pasul: „Când mă gândesc la Beldiceanu, găsesc momente în viața lui pe care nu i-o pot concepe fără să-mi răsară în minte și Eduard Gruber, care parcă-l completează. Și mi-i frică să mă întreb dacă nu cumva prietenia cu acesta nu i-a grăbit, dacă nu cumva chiar i-a produs, supraexcitarea nervoasă, care a fost fatală și unuia și celuilalt. Poate era o prea mare afinitate între ei; poate erau meniți să aibă același sfârșit.”

Ceea ce spune Artur Gorovei trebuie luat în seamă, pentru că în curând Neculai Beldiceanu va deveni subiectul de studiu al lui Eduard Gruber în ceea ce ei numesc „psihologie practică” – dar care se realizează prin hipnoze și transe repetate. Vom cita mai amplu – nu însă fără a atrage atenția că amândoi au murit cu mințile rătăcite la o foarte mică distanță în timp: mai întâi Beldiceanu, la 2 februarie 1896, apoi Gruber, la 28 martie același an. Desigur, rezultatele cercetărilor lor nu se cunosc, dar ne putem face o idee despre ce înseamnă „audiția colorată” urmărind aceleași relatări ale lui Artur Gorovei:

„În cercul nostru literar, Gruber era veșnicul aducător de lucruri senzaționale. Căutând mereu o cale nebătută, pe care să ajungă în viață, Gruber descoperea în lumea științifică din occident lucruri necunoscute în apropiere de hotarele Asiei, și ne ținea la curent cu toată mișcarea. Pe el îl interesau, în special, studiile psihologice; îl interesa hipnotismul și celelalte chestiuni, pe care mahalaua noastră le confunda, și poate încă le confundă, cu mesele ce se învârtesc prin casă, purtate de spiritele care vin în contact cu lumea pământescă, prin acest mijloc ciudat. Cititor pasionat, Gruber nu se despărțea de «Revue scientifique», de «Le Livre», și mai cu deosebire de Analele de la Salpêtrière, pe care le purta veșnic în buzunar. În orice discuțiune, el găsea prilejul să vorbească de Charcot, de Ribot, de Binet și de alți savanți, ale căror lucrări ne erau acum familiare, grație stăruințelor lui Gruber; el ne făcea să le citim sau să-l ascultăm pe el citindu-le.

Într-o zi Gruber intră ca o furtună în casa lui Beldiceanu și, abia răsuflând, scoate un jurnal franțuzesc și ne citește sonetul, astăzi cunoscut dar atunci cu totul nou, al lui Arthur Rimbaud:

*A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu, voyelles,
Je dirai quelque jour vos naissances latentes.*

Ce discuții au stârnit versurile acestea bizare, ce sarcasme la adresa lui Gruber, ce nedumerire pentru unii!

Peste câteva zile, tot la Beldiceanu, citește Artur Stavri una din poeziile lui frumoase, pe care o scrisese în ultimele zile. Când ajunge la versurile:

*Rând pe rând și-ncet în tristul țintirim bătrân și sfânt
Lin se scutur liliicii clătinați de-al nopții vânt*

Beldiceanu sare din fundul patului și spune că el vede versurile acestea într-o culoare albastră. Unii zâmbesc, crezând că Beldiceanu vrea să-și bată joc de Gruber. Acesta însă dă o explicație logică faptu-

lui: Beldiceanu are ceea ce se cheamă «audiție colorată». Probabil că pentru el litera *l* este de culoare albastră – și, predominând litera *l*, culoarea predominantă a totalului acestor versuri trebuie să fie cea albastră.

De atunci s-a legat, între Gruber și Beldiceanu, o prietenie specială, o intimitate care excludea prezența multor dintre obișnuiții cercului nostru literar. Și Beldiceanu s-a supus unor experiențe, unor cercetări asupra minții lui, care au contribuit să-l dezechilibreze complet. (...) Minunat de cele descoperite, Gruber bănuia, la început, că Beldiceanu simulează, și-mi spuse o dată vorba crudă că Beldiceanu «minte». Mai pe urmă, și după o serie întreagă de experimentări, și-a format convingerea despre sinceritatea subiectului lui de studii, și savanții specialiști din străinătate i-au confirmat această sinceritate.

Ceea ce se petrecea cu Beldiceanu, par lucruri extraordinare; și Gruber, om inteligent și cu o voință și o putere de muncă neobișnuită, a știut să-l puie la contribuție pentru a-și crea o situație de invidiat în lumea celor învățați.

După ce Beldiceanu a recunoscut că are audiție colorată, se făceau ședințe la care asistau numai puțini și dintre cei mai intimi, și când Gruber se arăta, adeseori, ingenios. Beldiceanu percepea o culoare pentru fiecare literă din alfabet: distingea, prin urmare, o gamă foarte variată de culori. De notat este că, în nenumăratele dăți când îl controlam, el vedea aceeași culoare pentru aceleași litere, și când îi rosteai un cuvânt, în aceeași secundă îți spunea bandele colorate sub care îi apărea. Gruber a descoperit la Beldiceanu și alte fenomene similare, în afară de audiția colorată. Pentru fiecare literă el simțea un gust deosebit, un pipăit, o temperatură, o rezistență și motilitate deosebite; avea ceea ce se numește: gustăție, olfacție, tactilitate, temperatură, rezistență și motilitate colorată.

Chestiunile acestea le-a studiat Gruber cu multă inteligență, și pe când la Iași unii dintre noi ironizau pe Beldiceanu că la rostirea sau la reprezentarea unei anumite litere el simte că mănâncă «răbdări prăjite», că pipăie o blană de jder, că miroase un crin sau că are altfel de senzațiuni, greu de zăgrăvit prin vorbe, la Londra, în 1892, la Congresul de psihologie experimentală, Gruber, încurajat de celebrul Galton, își dezvoltă conferința despre audiție colorată în care, vorbind despre subiectul studiilor lui, despre Beldiceanu, îl descria ca pe un om de mare distincțiune intelectuală: *«Este în același timp un poet de mare talent, un novator în literatura românească și un arheolog dintre cei mai distinși. El singur, fără sprijinul vreunei societăți științifice sau al guvernului, a făcut cele mai importante descoperiri preistorice în România. În același timp el cultivă paleografia, epigrafia și istoria civilizației române. E un om extrem de conștiincios în toate cercetările sale, convins de înaltele datorii ale investigatorului, nu se plictisește*

niciodată și pentru observațiile psihice are darul de a se analiza cu o extremă finețe și fără milă. Aceste eminente calități de subiect și observator m-au pus pe calea acestor cercetări.»

Așa este. Dar studiul acestor fenomene, fie că sunt de domeniul patologiei cerebrale sau al fiziologiei normale, l-a obosit pe Beldiceanu, și – sunt convins – a contribuit la sfârâmarea echilibrului unei minți, care nici așa nu era normală.

Și astăzi încă mă întreb ce trebuie să cred despre afirmarea lui Beldiceanu că el simte viața de celulă; se simte pe el om celulă cu toate însușirile omului-om.

Uneori se autohipnotiza și cădea în stare de inconștiență...” (Artur Gorovei, *op. cit.*, pp. 99–101)

Ignorând autoreferențialul negativ, descurajant, de tipul „suntem la marginea Asiei”, „mahalaua noastră” etc., în aceste amintiri avem mărturia unei activități științifice de pionierat, căreia i-au căzut victimă atât cercetătorul, cât și subiectul său. Probabil de aici și această jenă de a păstra în memoria colectivă evenimentele. În familia lui Neculai Beldiceanu, apoi, se va fi perpetuat această impresie generală că Gruber, cu experiențele sale, l-a dus la pierderea minților. Facem legătura – care se prea poate să fie doar întâmplătoare – cu mitul, tot de sorginte ieșeană, după care Eminescu și-ar fi ieșit din minți în urma unor exerciții de yoga făcute fără îndrumător. Poetul tradusese, într-adevăr, gramatica sanscrită – desigur, cu scopul de a parcurge unele studii de specialitate din biblioteca ieșeană. Sunt vămi ale destinului istoric acestea, adică tribut care se plătește de către memoria colectivă pentru păstrarea destinului ca model, a imaginii așadar.

La fel, trebuie făcută legătura cu Veronica Micle și misterul morții ei din august 1889: tot Eduard Gruber este acela care se afla în preajmă – și el va trimite la revista „Fântâna Blanduziei” din București un necrolog și ultima creație a poetei de la Văratec, un poem în care ea se întâlnește prin vis cu Eminul mult dorit...

Viitorul aparține, în cazul lui Eduard Gruber, psihologiei ca știință care trebuie să-și facă istoria sa. Este nevoie de teza de doctorat a lui Eduard Gruber, aflată, desigur, în arhivele universității germane unde el și l-a susținut, de actele congreselor la care a participat, de arhivele care conțin mărturii despre el. Specialiștii au fost nedrepti când l-au uitat, adică nu și-au concentrat atenția spre începuturile istorice ale specialității lor. În ceea ce ne privește, din simplă curiozitate de a investiga lumea destinului eminesciene de la sfârșitul secolului al XIX-lea, n-am năzuit mai mult decât de a ridica problema, adică de a ridica vălul de pe lucruri uitate – aducând în fața publicului ceea ce am reușit să identificăm cert.